

УДК 342.9(477):340.137+930.25

ЮРИНЕЦЬ Ю.Л., кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права Національного авіаційного університету

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ АРХІВНОЇ СПРАВИ ДО ПРИНЦИПІВ І НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Анотація. Про адаптацію законодавства України у сфері регулювання архівної справи як складової частини інформаційного суспільства до принципів і норм європейського права. Встановлено, що ці питання розглядаються нормативними документами України і ЄС як складова забезпечення прав громадян, зокрема, культурних прав. Розглянуті питання відповідності архівного законодавства України Рекомендаціям РЄ R (2000) 13, перш за все у сфері доступу до документів. Проаналізований зв'язок з нормами інформаційного законодавства України. Встановлений розрив у правовому регулюванні, що суперечить вимогам Рекомендації РЄ R (2000) 13.

Ключові слова: Європейський Союз, Рада Європи, система *acquis communautaire*, адаптація законодавства, доступ до архівів, інформаційне законодавство.

Аннотация. Об адаптации законодательства Украины в сфере регулирования архивного дела как составной части информационного общества с принципами и нормами европейского права. Установлено, что эти вопросы рассматриваются нормативными документами Украины и ЕС как составляющая обеспечения прав граждан, в частности, культурных прав. Рассмотрены вопросы соответствия архивного законодательства Украины Рекомендациям Совета Европы R (2000) 13, прежде всего в сфере доступа к документам. Проанализирована связь с нормами информационного законодательства Украины. Установлен разрыв в правовом регулировании, что противоречит требованиям Рекомендации Совета Европы R (2000) 13.

Ключевые слова: Европейский Союз, Совет Европы, система *acquis communautaire*, адаптация законодательства, доступ к архивам, информационное законодательство.

Summary. About adaptation of legislation of Ukraine in the sphere of regulation of archival work as part of the information society with the principles and norms of European administrative law. Found that these issues are considered by regulations of Ukraine and the EU as part of ensuring the rights of citizens, in particular, cultural rights. The article addresses questions of compliance of archival legislation of Ukraine with Council of Europe Recommendation R (2000) 13, primarily in the area of documents access. The relation with the norms of information legislation of Ukraine is analyzed. The gap in the legal regulation that contradicts the requirements of Council of Europe Recommendation R (2000) 13 is specified..

Keywords: European Union, Council of Europe, the system *acquis communautaire*, the adaptation of legislation, access to records, information legislation.

Постановка проблеми. Згідно ч. 2 ст. 11 Закону України (далі – ЗУ) “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, однією з основних засад зовнішньої політики є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі (далі – ЄС). Згідно ч. 1 ст. 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС та їх державами-членами від 14.06.94 р. (далі – УПС), важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та ЄС є зближення законодавства України з законодавством ЄС. Україна вживе заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства ЄС. Для реалізації цієї мети законом від 18.03.04 р. № 1629-IV затверджена Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до

законодавства ЄС (далі – Програма адаптації). Метою такої адаптації є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього.

Як зазначається у роботі [1, с. 143], європейські стандарти у сфері архівної справи і діловодства як сучасні загально визнані демократичні цінності європейської цивілізації мають слугувати орієнтиром проведення архівних реформ. Визначення їх набуває важливого значення для реалізації євроінтеграційного курсу країни.

Архіви є складовою інформаційного суспільства. Так, у Статуті Міжнародної ради архівів (далі – МРА) [2] вказується, що архіви становлять пам'ять націй і суспільства, вони формують їхню ідентичність і є наріжним каменем інформаційного суспільства. Зберігаючи свідчення людської діяльності, архіви підтримують систему управління і створюють основу для забезпечення прав індивідуумів, організацій і держав. Гарантуючи право громадян на доступ до офіційної інформації та вивчення своєї історії, архіви створюють фундамент для демократії, прозорого і якісного державного управління.

В Рекомендації ради Європейського Союзу від 14.11.05 р. щодо пріоритетних дій, спрямованих на активізацію співпраці в архівній справі в Європі (2005/835/ЄС) зазначається, що співробітництво країн-членів ЄС у сфері розвитку архівної справи уможливить доступ до європейського інформаційного порталу.

Отже, питання адаптації законодавства України у сфері регулювання архівної справи до принципів і норм європейського права з метою засвоєння європейських стандартів у цій сфері є актуальним.

У Загальній декларації по архівах [3], прийнятій МРА, підкреслюється, що в архівних документах фіксуються рішення, дії та спогади. Вони являють собою унікальну і незамінну культурно-історичну спадщину, що передається від одного покоління до іншого. З моменту створення архівних документів, ними керують для того, щоб зберегти їх цінність і сенс. Вони є авторитетними джерелами інформації, що лежить в основі відповідального і прозорого державного управління, грають найважливішу роль в розвитку суспільства, беручи участь у формуванні та збереженні індивідуальної та колективної пам'яті. Необхідно підтримувати і заохочувати максимально вільний доступ до архівів з метою збагачення знань про людське суспільство, для підтримки і зміцнення демократії та прав людини та підвищення якості життя.

Таке важливе значення архівів для держави та суспільства викликає необхідність державного регулювання архівної справи. Так, згідно ЗУ “Про Національний архівний фонд та архівні установи”, держава регулює відносини, пов'язані із формуванням, обліком, зберіганням і використанням Національного архівного фонду, та інші основні питання архівної справи. За ст. 3 цього закону, Кабінет Міністрів України, інші органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування забезпечують проведення державної політики у сфері архівної справи і діловодства в межах своєї компетенції. Як зазначає В.Б. Авер'янов [4, с. 29], об'єктивним критерієм виокремлення з маси суспільних відносин тих, що складають саме предмет адміністративного права, правильно вважати саме обов'язкову наявність в цих відносинах особливого суб'єкта у вигляді державних органів виконавчої влади або виконавчих органів місцевого самоврядування. Тому участь у реалізації архівних відносин державних органів виконавчої влади чи виконавчих органів місцевого самоврядування визначає адміністративно-правовий характер цих відносин.

Разом із тим, на даний момент у сфері архівної справи досліджується, головним чином, історичний контекст [5], а також деякі аспекти державного управління [1]. Отже, дослідження адміністративно-правового аспекту і сфері архівної справи є на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням адаптації адміністративного законодавства України до норм ЄС присвячена низка робіт [6 – 10 та ін.]. Зокрема, І.А. Грицяк [8, с. 17] серед форм європеїзації державного управління в Україні виділяє насамперед правову, яка передбачає європеїзацію шляхом адаптації законодавства України до законодавства ЄС, і насамперед у галузі конституційного та адміністративного права, законотворчого процесу. Однак питання адаптації адміністративного законодавства України до норм ЄС у сфері забезпечення культурних прав громадян, зокрема, у сфері архівної справи, не розглядалося. Крім того, залишається нез'ясованою відповідність документам Ради Європи (далі – РЄ), перш за все, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.50 р. та Європейського суду з прав людини, як чинник ступеня адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Метою статті є з'ясування особливостей адаптації адміністративного законодавства України у сфері регулювання архівної справи до принципів і норм європейського адміністративного права, з урахуванням загального контексту забезпечення культурних прав громадян.

Виклад основних положень. У ч. 2 ст. 51 УПС виділені пріоритетні сфери, в яких здійснюється адаптація законодавства України до законодавства ЄС: митне право; законодавство про компанії; банківське право; бухгалтерський облік компаній; податки, включаючи непрямі; інтелектуальна власність; охорона праці; фінансові послуги (у тому числі послуги в системі накопичувального пенсійного забезпечення); правила конкуренції; державні закупівлі; охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин; довкілля; захист прав споживачів; технічні правила і стандарти; енергетика, включаючи ядерну; транспорт. Як видно, у цьому переліку безпосередньо не значиться сфера культурних прав, крім їх складової – інтелектуальної власності. Однак це не спростовує необхідності адаптації у цій сфері. Необхідність такої адаптації обґрунтовується через загальні принципи необхідності забезпечення дотримання прав громадян, що передбачається копенгагенськими критеріями членства. Так, у Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженій Указом Президента України від 11.06.98 р. № 615/98, наголошується на культурно-освітньому напрямку європейської інтеграції (розд. 6). Програма інтеграції України до ЄС, схвалена Указом Президента України від 14.09.00 р. № 1072/2000, передбачає наближення України до ЄС за всім спектром співробітництва – політичним, соціальним, фінансовим, економічним, торговельним, науковим, освітнім, культурним тощо. У п. 4.2.3 “Культурні права” Розділу 4 “Права людини та захист прав національних меншин” Програми аналізується стан справ щодо відповідності законодавства України вимогам ЄС і робиться висновок, що це законодавство не містить положень, що суперечили б вимогам ЄС та РЄ. У Порядку денному від 20.11.09 р. асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію передбачена реалізація заходів, зокрема, у сфері культури, у тому числі: набуття чинності в Україні Конвенції ЮНЕСКО про охорону і заохочення розмаїття форм культурного самовираження; співробітництво з питань розвитку всебічної культурної політики в Україні та політики щодо збереження і підвищення цінності історичної спадщини. Звернемо увагу, що ставиться питання про імплементацію Конвенції ЮНЕСКО, що не є безпосередньо документом ЄС.

Що стосується взаємозв'язку документів ЄС та РЄ, то він, безсумнівно, має місце. Так, Преамбула Договору про Європейський Союз прямо пов'язує зобов'язання за цим договором із забезпеченням основоположних прав, визначених Європейською

соціальною хартією (Турін, 18.10.61 р.), а це є документ РЄ і безпосередньо ґрунтується на Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.50 р. У згаданій вище Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу від 11.06.98 р. вказується, що важливим чинником реформування правової системи України слід вважати участь України у конвенціях РЄ, які встановлюють спільні для цієї організації та ЄС стандарти. Отже, відповідність вимогам РЄ означає також і відповідність стандартам ЄС. Як зазначається у підручнику [11, с. 70], основні принципи міжнародного права, норми багатьох універсальних, багатосторонніх та двосторонніх міжнародних угод Союзу стали складовою права ЄС. Розгляд практики Суду ЄС стосовно взаємовідносин між правом ЄС та міжнародним правом дозволяє дійти висновку про те, що Суд ЄС намагається тлумачити положення установчих договорів про ЄС та нормативно-правових актів, які ухвалюють його інститути, таким чином, щоб забезпечити їх відповідність нормам міжнародного права. А це, зокрема, і Конвенція 1950 р. І.А. Грицьак [8, с. 12], аналізуючи відданість ЄС та країн-членів ЄС принципам і нормам цієї Конвенції, вважає її одним з основних складників *acquis communautaire*.

Варто зазначити, що згідно згаданої вище Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, затвердженій ЗУ від 18.03.04 р. № 1629-IV, *acquis communautaire* (*acquis*) – правова система ЄС, яка включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Застереження “але не обмежується ними” якраз і означає, що вирішуючи питання адаптації свого законодавства до норм і стандартів ЄС, Україна повинна керуватися і іншими документами, які відповідають стандартам і принципам ЄС, зокрема, документами РЄ. В принципі Україна як член РЄ і так повинна керуватися цими документами, але потрібно чітко усвідомлювати, що ігнорування цих документів суперечить принципам адаптації до принципів і норм європейського адміністративного права.

Ключовим документом РЄ у сфері архівної справи є Рекомендація R (2000) 13 Комітету Міністрів країнам-членам щодо Європейської політики доступу до архівів (ухвалена Комітетом Міністрів 13.07.00 р. на 717-му засіданні заступників міністрів). У роботі [1, с. 142] цей документ визначений як один з найважливіших у системі європейських стандартів у сфері архівної справи і діловодства. Як зазначається у виданні [12, с. 11], ця Рекомендація належить до серії документів, розроблених і прийнятих РЄ з метою удосконалення прозорості влади й зміцнення довіри між народами шляхом викладання історії, вільного від ідеологічних фальсифікацій і маніпулювання.

Статус Рекомендацій Комітету Міністрів РЄ викладений у п. 15, b) Статуту РЄ (Лондон, 05.05.49 р.). Відповідно до норми цього пункту, Комітет може попросити уряди країн-членів Ради інформувати його про заходи, вжиті ними щодо таких рекомендацій. Отже, Рекомендації у “м’якій” формі зобов’язують держави їх виконувати, оскільки, згідно п. 15, а), ці Рекомендації спрямовані на досягнення мети РЄ, а згідно ст. 3 Статуту РЄ, кожний член РЄ повинен відверто та ефективно співробітничати в досягненні мети Ради.

Рекомендація R (2000) 13 містить такі основні положення та вимоги:

– вимоги Рекомендації спрямовані на виконання Конвенції про захист прав людини і основних свобод, в особливості статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) і 10 (свобода вираження поглядів). Отже, недотримання вимог Рекомендації

R (2000) 13 при розгляді справ в Європейському суді з прав людини може бути витлумачено як порушення Конвенції;

– вимоги документу кореспондуються з Рекомендацією Комітету Міністрів РЄ країнам-членам R (81) 19 “Про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади”;

– архіви є важливою й незамінною частиною культурної спадщини. Вони зберігають пам’ять про націю, і від них значною мірою залежить безперервність пам’яті людства. Архіви визнаються невід’ємним і незамінним елементом культури. Отже, усі зобов’язання перед ЄС у культурній сфері поширюються на сферу архівної справи;

– норми щодо доступу до архівів повинні регулюватися законами парламенту. Доступ до публічних архівів є правом. Законодавство повинно забезпечувати: а) чи то відкриття державних архівів без особливих обмежень, б) чи загальний період закриття.

Виключення з цього загального правила, необхідні в демократичному суспільстві, можуть бути передбачені для того, щоб гарантувати захист: а) важливих суспільних інтересів, що вимагають захисту (таких, як національна оборона, зовнішня політика і громадський порядок); б) приватних осіб від поширення інформації, що стосується їхнього особистого життя. Вводяться наступні строки таємності: а) максимальний строк таємності, що зазвичай не перевищує 20 або 30 років і автоматично застосовується до документів або груп документів, відкриття доступу до яких не може нашкодити інтересам держави або приватних осіб; б) більш тривалий період таємності, що зазвичай не перевищує 50 років для документів або груп документів, що стосуються іноземних справ, оборони й підтримки громадського порядку; с) змінні періоди таємності (наприклад, 10-70 років після закриття справи, або 100-120 років після народження особи, якою цікавляться, – для документів або файлів, що містять конфіденційні юридичні, податкові, медичні й інші відомості щодо приватних осіб.

Незважаючи на те, що від прийняття Рекомендації R (2000) 13 пройшло майже 15 років, зазначеним вимогам українське законодавство не відповідає. Так, згідно абз. 3 ст. 16 ЗУ “Про Національний архівний фонд та архівні установи”, доступ до документів Національного архівного фонду, що містять державну таємницю або іншу інформацію з обмеженим доступом, може бути обмежено виключно відповідно до ЗУ “Про доступ до публічної інформації”. З іншого боку, цей закон (ч. 2 ст. 6) містить критерії обмеження доступу до інформації, які носять оціночний характер і дозволяють прийняти будь-яке рішення: 1) в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні. Водночас, жодних конкретних строків засекречування чи розсекречування законами не встановлюється.

З іншого боку, згідно абз. 4 ст. 16 ЗУ “Про Національний архівний фонд та архівні установи”, доступ до документів Національного архівного фонду, що містять конфіденційну інформацію про особу, а також створюють загрозу для життя чи недоторканності житла громадян, обмежується на 75 років від часу створення цих документів, якщо інше не передбачено законом. Однак ці строки перевищують встановлені Рекомендацією R (2000) 13, що шкодить концепції пріоритету доступу.

Найбільш гостро ця проблема стоїть у відношенні до архівів служб безпеки колишніх репресивних режимів [13]. Зокрема, в Україні це стосується архівів

колишнього КДБ, МВС та інших аналогічних структур, яке беруть початок в СРСР і нинішній Росії. Наприклад, Державна архівна служба України повідомила як про “велике досягнення” про те, що у січні 2014 р. рубрику “Розсекречені архівні матеріали” на веб-сайті Державного архіву Донецької області поповнено цифровими копіями матеріалів про застосування репресивних дій у середовищі письменників [14]. Виникає питання: які підстави для втаємничення секретів фактично ворожої держави щодо знущань над українськими громадянами? І де тут національна безпека саме України? При цьому посилення на захист персональних даних явно недоречні: по-перше, як зазначається у звіті [13], у випадках, коли приватність особи і право на історичне розслідування протистоять одне одному, може бути передбачено рішення щодо використання копії оригінального документа з видаленим іменем жертви чи третьої сторони; по-друге, якщо мова йде про агентів репресій, то публічне право визначати осіб, відповідальних за злочини проти прав людини, переважає право на приватність щодо цих осіб, – адже право визначати агентів репресій повинно визнаватися незалежно від будь-яких інших рішень стосовно відповідальних осіб чи можливе продовження їхньої праці в якості державних службовців; у демократичній державі народ має право знати імена посадових осіб, відповідальних за порушення прав людини у колишніх режимах, для того, щоб гарантувати, що вони не робитимуть політичну кар’єру.

Про необхідність саме законодавчого врегулювання цих питань свідчать, зокрема, епізоди щодо забезпечення доступу громадськості до документів архіву СБУ. Наприклад, директор Національного музею-меморіалу “Тюрма на Лонцького” Р. Забілий зазначав, що у 2008-2010 рр. музей-меморіал активно співпрацював із архівом СБУ, однак, після зміни керівництва держави та СБУ співпраця уповільнилась, а згодом взагалі припинилась. Водночас розпочались репресії над істориками та архівістами, які вимагали відкриття архівів. Доступ до документів був безпідставно закритий на довгий час [15].

Висновки.

Адаптація законодавства України у сфері культурних прав громадян до законодавства ЄС є необхідною з огляду на вимоги забезпечення прав людини у цілому. Адаптація законодавства України у сфері регулювання архівної справи є складовою забезпечення культурних прав громадян. Приведення законодавства у відповідність із вимогами РЄ є складовою адаптації до законодавства ЄС, оскільки документи РЄ встановлюють спільні для цієї організації та ЄС стандарти. На рівні РЄ вимоги до законодавства з архівної справи сформульовані Рекомендацією R (2000) 13, якій на даний момент законодавство України у ключових аспектах забезпечення доступу не відповідає, про що свідчить і практика штучних перешкод у доступу, зокрема, до документів репресивних органів та служб колишнього СРСР. Питання доступу до архівних документів Рекомендація R (2000) 13 тісно пов’язує із інформаційним законодавством, у той час, як Рекомендація R (2002) 2 про доступ до офіційних документів пов’язує таке регулювання з регулюванням доступу до публічної інформації. Водночас, в українському законодавстві ціла низка важливих норм ЗУ “Про Національний архівний фонд та архівні установи” ЗУ “Про доступ до публічної інформації” не узгоджується, що прямо суперечить вимозі Рекомендації R (2000) 13 щодо гармонізації законів і постанов, що стосуються доступу до державних архівів, та тих, які стосуються доступу до інформації, що перебуває у володінні державних органів влади.

Перспективами подальших досліджень є визначення та аналіз вимог щодо адміністративно-правового регулювання у сфері архівної справи безпосередньо ЄС та МРА.

Використана література

1. Кисельова Л. Визначення європейських стандартів у сфері архівної справи і діловодства // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 4 (15). – С. 142-150.
2. Статут Міжнародної ради архівів : ухвалений XV сесією Генеральної асамблеї. Відень (Австрія), 28.08.04 р. – Режим доступу : [//www.archives.gov.ua/NB/MRA.pdf](http://www.archives.gov.ua/NB/MRA.pdf)
3. Всеобщая декларация по архивам : Международный совет архивов ; [пер. с франц. Н. Храмовской]. – Режим доступу : [//www.rusrim.blogspot.com/2010/10/blog-post_6088.html](http://www.rusrim.blogspot.com/2010/10/blog-post_6088.html)
4. Державне управління : теорія і практика / [В.Б. Авер'янов, В.В. Цветков, В.М. Шаповал та ін.] ; В.Б. Авер'янов (ред.). – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 431 с.
5. Архіви України (науково-практичний журнал). – Режим доступу : [//www.archives.gov.ua/Publicat/AU/index.php?290](http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/index.php?290)
6. Пухтецька А. Європейський адміністративний простір і принцип верховенства права : монографія / А. Пухтецька ; відп. ред. В.Б. Авер'янов. – К. : Юрична думка, 2010. – 140 с.
7. Настюк В.Я. Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. : спец. 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / В.Я. Настюк. – Х., 2005. – 37 с.
8. Грицяк І.А. Розвиток європейського управління в контексті впливу на державне управління в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. : спец. 25.00.01 – теорія та історія державного управління / І.А. Грицяк. – К., 2006. – 28 с.
9. Білозерська Т.О. Адміністративно-правові засади співробітництва України та Європейського Союзу в сучасних умовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Т.О. Білозерська. – К., 2009. – 24 с.
10. Рудой К.М. Адаптація адміністративного законодавства України у сфері охорони особистих прав громадян до норм Європейського Союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / К.М. Рудой. – Х., 2004. – 13 с.
11. Право Європейського Союзу : підручник ; за ред. В.І Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.
12. Доступ до архівів (путівник для імплементації). Рекомендації R (2000) 13 щодо Європейської політики доступу до архівів / Шарль Кечкеметі, Іван Секей ; Харківська правозахисна група. – Х. : Права людини, 2010. – 144 с.
13. Архіви служб безпеки колишніх репресивних режимів ; за матеріалами звіту МРА для ЮНЕСКО ; коментар Антоніо Гонзалес Куїнтана. – Режим доступу : [//www.khpg.org/index.php?id=1039004029](http://www.khpg.org/index.php?id=1039004029)
14. Розсекречення архівних матеріалів. – (Офіційний веб-портал Державної архівної служби України). – Режим доступу : [//www.archives.gov.ua/Rozsekr_mat](http://www.archives.gov.ua/Rozsekr_mat)
15. Музей “Тюрма на Лонцького” отримав від СБУ документи про пенітенціарну систему УРСР. – Режим доступу : [//www.prostir.museum/ua/post/32931#](http://www.prostir.museum/ua/post/32931#)

~~~~~ * * * ~~~~~